

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล

(Individual Study)

หลักประชาธิปไตยกับความและการช่วยเหลือประชาชนทาง
กฎหมาย

จัดทำโดย นายภากร ชัชวาลวงศ์

รหัส ๖๕๑๐๒๓

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๑๐

วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ

สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

หลักประชาธิปไตยกับทนายความและการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

นายภากร ชัชวาลวงศ์

บทนำ

หลักประชาธิปไตย หรือ Democracy เป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญในทางกฎหมาย ว่าด้วยการรับรองสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคของประชาชน เกิดขึ้นและมีพัฒนาการมาตั้งแต่ในยุคกรีกจนกระทั่งปัจจุบัน และในหลักประชาธิปไตยถือว่าประชาชนเป็นผู้ทรงหรือเป็นเจ้าของอำนาจอำนาจรัฐตลอดจนเป็นแหล่งที่มาของการใช้อำนาจรัฐ ถึงแม้ว่าในระบบประชาธิปไตยประชาชนจะเป็นผู้ทรงอำนาจอำนาจก็ตาม ก็หาได้หมายความว่าประชาชนจะเป็นผู้ใช้อำนาจเองในทุกกรณีโดยเด็ดขาดไม่ และย่อมเป็นไปได้ที่จะให้ประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอำนาจรัฐทุกคนมาร่วมตัดสินใจกระทำการ หากมีข้อพิพาทเกิดขึ้นก็ต้องให้ศาลที่มีอิสระใช้กฎหมายเพื่อพิจารณาและตัดสินข้อพิพาทนั้น บุคคลควรที่จะได้รับการรับรองสิทธิและเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรม และเข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน ซึ่งการอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้แก่ประชาชนเป็นหน้าที่ของบุคคลในกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ ผู้พิพากษา อัยการ พนักงานสอบสวน กรมราชทัณฑ์ และทนายความ

ทนายความ เป็นวิชาชีพทางกฎหมายซึ่งมีบทบาทและหน้าที่สำคัญในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้แก่ประชาชน โดยการใช้ความรู้ ความชำนาญพิเศษ ในการช่วยให้ประชาชนเข้าถึงความยุติธรรม ปกป้องสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ผู้ประกอบวิชาชีพทนายความเป็นผู้มีความอิสระในการประกอบอาชีพ มีหน้าที่ประการหนึ่งคือ การนำเสนอข้อเท็จจริงในคดีเพื่อให้ศาลสามารถพิจารณาคดีได้อย่างละเอียดรอบคอบ และสามารถอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้แก่ประชาชนได้อย่างถูกต้องเป็นธรรม โดยเฉพาะหากปรากฏว่าประชาชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมอาจเสี่ยงต่อการถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรม ทนายความก็จะมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือประชาชนเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างเท่าเทียมกัน ทั้งนี้บทบาทสำคัญของการมีทนายความคือการปฏิบัติหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือประชาชนที่ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในการดำเนินคดีอาญานั้น นอกจากจำเลยต้องมีที่ปรึกษาทนายความหรือผู้ที่ให้คำแนะนำทางด้านกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิต่าง ๆ ในการดำเนินคดีอาญา รวมทั้งแนวทางในการต่อสู้คดีหรือการมีส่วนร่วมในการเสนอข้อเท็จจริงต่อศาล เพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงและพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนแล้วทนายความมีบทบาทในการคุ้มครองป้องกันสิทธิในระหว่างการดำเนินคดีอาญาที่อาจถูกละเมิด เช่น สิทธิในการโต้แย้งคัดค้าน การสอบสวนโดยมิชอบ การยื่นขอให้ปล่อยในกรณีที่มีการคุมขังมิชอบ การยื่นขอประกันตัว การยื่นคำร้องหรือคำขอหรือการทำคำให้การ และการนำสืบพยานหรือถามค้านพยานในศาล เป็นต้น^๑

^๑ ธรรมนูญฯ ทอคำ, ความสามารถในการดำเนินคดี การจัดหาทนายความโดยรัฐให้จำเลยในคดีอาญา, วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์มจร มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, หน้า ๙๘

ปัจจุบันในสังคมมีช่องว่างทางสังคมเพิ่มมากขึ้น ส่งผลต่อความรวยความจนของคนในสังคม จึงเกิดความเหลื่อมล้ำในสังคม ทั้งยังส่งผลถึงความเหลื่อมล้ำในกระบวนการยุติธรรมด้วย ดังเช่น กรณีประชาชนที่เป็นคดีความยากไร้ การเข้าถึงทนายความที่จะให้การช่วยเหลือในคดีทำให้ไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงต้องมีทนายความให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนโดยเฉพาะประชาชนผู้ยากไร้ หรือผู้ขาดโอกาสในการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมในคดี และทนายความอาสาสมัครที่ให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนโดยที่ไม่คิดค่าใช้จ่าย ส่งผลให้ประชาชนที่ยากไร้หรือขาดโอกาสสามารถที่จะต่อสู้คดีในกระบวนการยุติธรรมได้ ดังนั้น การทำอย่างไรให้ประชาชนสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้เสมอภาคเท่าเทียม สะดวกและรวดเร็ว เป็นจุดประสงค์สำคัญของหลักประชาธิปไตยในด้านของกระบวนการยุติธรรม

เนื้อหา

หลักประชาธิปไตย

๑. ความหมายของประชาธิปไตย

เมื่อกล่าวถึง“หลักประชาธิปไตย” หรือ Democracy ย่อมเป็นที่เข้าใจกันว่าเป็นหลักการที่สำคัญประการหนึ่งในทางกฎหมาย มีรากศัพท์ที่มาจากภาษากรีก คำว่า Demos แปลว่า ประชาชน หมายถึง ปวงชนหรือคนหมู่มาก กับคำว่า Kratos แปลว่า การปกครอง เมื่อรวมกันจึงมีความหมายว่าการปกครองโดยประชาชน ที่มีอำนาจสูงสุด คือ อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน คำว่า “ประชาธิปไตย” จึงหมายถึง “ความเป็นใหญ่ของปวงชน” ในขณะที่ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของคำว่าประชาธิปไตย คือ แบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ ดังนั้น ประชาธิปไตย คือ ระบอบการปกครองของรัฐที่อำนาจสูงสุดเป็นของปวงชน หรือของประชาชน หรืออาจถือเอาความหมายของประชาธิปไตยได้จากคำกล่าวของอดีตประธานาธิบดีแห่งสหรัฐอเมริกา อับราฮัม ลินคอล์น พุทธศักราช ๒๔๐๖ ณ เมือง Gettysburg ประชาธิปไตย คือ “การปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน”^๒

ประชาธิปไตย หมายถึง ประชาชนเป็นใหญ่ อำนาจของรัฐนั้นย่อมเป็นของประชาชน การปกครองในระบอบประชาธิปไตยจึงแตกต่างจากการปกครองแบบที่กษัตริย์ถูกจำกัดอำนาจตามรัฐธรรมนูญ^๓ กล่าวโดยสรุปการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เป็นการปกครองที่ถือว่าประชาชนเป็นผู้ถืออำนาจสูงสุดแห่งรัฐ คือ อำนาจอธิปไตย และเป็นการปกครองโดยฝ่ายข้างมากที่จะต้องเคารพฝ่ายข้างน้อย

^๒ พจนานุกรม มาคมมาดล, กฎหมายรัฐธรรมนูญและสถาบันทางการเมือง (กรุงเทพฯ:วิญญูชน, ๒๕๖๕), ๒๑๙.

^๓ ในภาษาเยอรมันเรียกระบบนี้ว่า “konstitutionelle Monarchie” ซึ่งเป็นระบอบการปกครองที่อำนาจของกษัตริย์ถูกจำกัดลง แต่ยังคงเป็นผู้ทรงอำนาจหรือผู้ถืออำนาจรัฐอยู่ เพียงแต่การใช้อำนาจบางประการจะต้องได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎร

๒. การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

สิทธิ หมายถึง อำนาจที่ระบบกฎหมายให้ไว้แก่บุคคลอย่างเป็นรูปธรรม ในอันที่จะเรียกร้องให้บุคคลอื่นกระทำการ งดเว้นกระทำการ หรือไม่กระทำการโดยไม่เข้าขัดขวางเพื่อประโยชน์ของผู้ทรงสิทธิ^๔ โดยสิทธิตามรัฐธรรมนูญรวมถึงการให้หลักประกันในทางหลักการ ดังนั้น สิทธิตามรัฐธรรมนูญจึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับรัฐ และสิทธิตามรัฐธรรมนูญเป็นสิทธิที่ผูกพันองค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐทั้งหลายที่จะต้องให้ความเคารพ ปกป้อง และคุ้มครองสิทธิตามรัฐธรรมนูญดังกล่าว เพื่อให้สิทธิตามรัฐธรรมนูญมีผลในทางปฏิบัติ^๕ ส่วนเสรีภาพ หมายถึง ความสามารถที่จะกระทำการใด ๆ ได้ตามที่ตนปรารถนาโดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง

การกระทำของรัฐทั้งหลายต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับคุณค่าของสิทธิของประชาชนตามที่บทบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ การแทรกแซงสิทธิและเสรีภาพของบุคคล รัฐจะสามารถกระทำได้เฉพาะเมื่อมีกฎหมายซึ่งผ่านความเห็นชอบจากตัวแทนของประชาชนอนุญาตไว้เท่านั้น ทั้งนี้ ตามหลักความชอบธรรมทางประชาธิปไตย ซึ่งการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพจากการละเมิดของรัฐ มี ๓ ระดับ^๖ คือ

๑. การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพที่เด็ดขาด หมายถึง สิทธิเสรีภาพ ที่องค์กรของรัฐ ไม่สามารถละเมิดสิทธิเสรีภาพนี้ได้อีกเป็นสิทธิเสรีภาพเด็ดขาด เช่น สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและ ร่างกาย เสรีภาพในความเชื่อและนับถือศาสนา เป็นต้น

๒. การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ จากการละเมิดของฝ่ายบริหาร ซึ่งการจะดำเนินการ จำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนต้องกระทำโดยกฎหมายที่ตราขึ้นโดยเจตจำนงของประชาชนหรือ ตัวแทนของประชาชนในรัฐสภาหรือองค์กรที่ใช้อำนาจนิติบัญญัติเท่านั้น เช่น การเวนคืนที่ดินต้องกระทำโดยการตราพระราชบัญญัติเวนคืนที่ดิน เนื่องจากเป็นการกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของ ประชาชน เป็นต้น

๓. การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในกรณีที่มีการละเมิด เป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจากรัฐหรือจากเอกชนมิให้ถูกละเมิด โดยต้องมีการกำหนดโทษไว้หากมีการละเมิดสิทธิเสรีภาพเกิดขึ้น ทั้งทางแพ่งและอาญา และจะต้องมีองค์กรที่ทำหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาด คือ ศาลซึ่งเป็้องค์กรที่ใช้อำนาจตุลาการ ซึ่งก็คือศาลรัฐธรรมนูญ ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง ให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ปัจจุบันประเทศไทยใช้ระบบประมวลกฎหมาย (Civil Law) และระบบศาลเป็นระบบศาลคู่คือ มีศาลที่มีความรู้ความชำนาญและประสบการณ์ในคดีเรื่องนั้น ๆ โดยเฉพาะทำหน้าที่คู่เคียงไปกับศาลยุติธรรม และมีการจัดแบ่งโครงสร้างของศาลเป็นตามลำดับชั้นและประเภทของคดี กระบวนการยุติธรรมปัจจุบันของไทยได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตในหลายด้าน เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพ

^๔ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, คำสอนว่าด้วยรัฐและหลักกฎหมายมหาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๗), ๑๙๗.

^๕ บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์, (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, ๒๕๕๘), ๕๐-๕๑.

^๖ เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, หลักกฎหมายว่าด้วยสิทธิเสรีภาพ, (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, ๒๕๔๗), ๑๙๔-๑๙๕.

สังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และสามารถอำนวยความสะดวกและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามกฎหมาย เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมให้แก่ประชาชน **วรรณชัย บุญบำรุง**^๗ กล่าวว่า “การปกครองระบอบประชาธิปไตยมีจุดประสงค์ที่สำคัญประการหนึ่งคือเพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรของรัฐที่มีอยู่จำกัดอย่างเท่าเทียม และเสมอภาคกัน โดยไม่ให้เกิดการศึกษาหรือฐานะทางเศรษฐกิจของประชาชนซึ่งเรียกโดยรวมว่า ผู้ด้อยโอกาสมาเป็นอุปสรรค ดังนั้น เมื่อกระบวนการยุติธรรมเป็นบริการสาธารณะอย่างหนึ่ง รัฐซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจแทนประชาชนต้องจัดทำเพื่อให้สิทธิและเสรีภาพของประชาชน ตามการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้รับการปฏิบัติหรือบังคับให้เป็นรูปธรรม”

๓. สิทธิในกระบวนการยุติธรรมที่นายความเกี่ยวข้อง

เมื่อนายความเข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม คือ เข้ามาว่าความแก่ต่างให้แก่คู่ความ ไม่ว่าจะเป็นโจทก์หรือจำเลย นายความเป็นผู้ประกอบอาชีพกฎหมายโดย อิสระ นายความจะให้คำปรึกษาหรือดำเนินคดีแทน โดยคิดค่าบริการจากลูกความ นายความจึงเป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่ง ในกระบวนการยุติธรรม เพราะเป็นผู้รู้กฎหมาย และทำหน้าที่เป็นตัวแทนของคู่ความในการดำเนินคดีในศาล การกระทำของนายในศาลมีผลเท่ากับคู่ความทำเอง^๘

กระบวนการยุติธรรม มีความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานว่า วิธีดำเนินการให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและให้ความเป็นธรรมในทางกฎหมายแก่บุคคลโดยบุคลากรและองค์กรหรือสถาบันต่างๆ ซึ่งมีหน้าที่บริหารงานยุติธรรม การดำเนินการคดีเมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้น ระหว่างผู้เสียหายร้องทุกข์ต่อเจ้าพนักงาน มีการสืบสวนหาข้อเท็จจริงกับผู้กระทำผิด จนถึงการฟ้องร้อง ต่อศาล ทั้งในกรณีของคดีแพ่งและคดีอาญา และมีผู้รู้ให้ความหมายกระบวนการยุติธรรมไว้อีกหลายท่านซึ่งมีความคล้ายคลึงกัน สามารถกล่าว โดยสรุปได้ว่า “กระบวนการยุติธรรม” หมายถึง วิธีที่รัฐให้ความยุติธรรมแก่พลเมืองผู้มีบรรทัดดีโดยผ่านองค์กร สถาบันต่างๆ และบุคลากรที่กฎหมายให้อำนาจไว้

๔. ความเท่าเทียมกันของคู่ความในคดี

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑ (๑๑) ได้บัญญัติความหมายคำว่า “คู่ความ” หมายความว่า “บุคคลผู้ยื่นคำฟ้องหรือถูกฟ้องต่อศาลและเพื่อประโยชน์แห่ง การดำเนินกระบวนการพิจารณาให้รวมถึงบุคคลผู้มีสิทธิกระทำแทนบุคคลนั้น ๆ ตาม กฎหมายหรือในฐานะนายความ” บุคคลที่ถูกกระทบกระทั้งสิทธิ หรือจำเป็นต้องใช้สิทธิทางศาล เรียกว่าโจทก์ ส่วนผู้ที่มากระทบกระทั้งสิทธิและหน้าที่จะต้องถูกฟ้องร้องว่ากล่าวนี้ เรียกว่า จำเลย ทั้งโจทก์และจำเลยมีชื่อเรียกว่า “คู่ความ” และหากตัวความเองหรือบุคคลผู้มีสิทธิกระทำแทนบุคคลนั้น ๆ ตามกฎหมายจะไม่ดำเนินกระบวนการ

^๗ วรรณชัย บุญบำรุง, การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมกับหลักประชาธิปไตย, เอกสารวิชาการส่วนบุคคล หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย วิทยาลัยรัฐธรรมนุญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, ๑๖.

^๘ วิรัตน์ พาณิชพงษ์, การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนด้านการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม, (วิทยาลัยรัฐธรรมนุญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, ๒๕๕๘), ๑.

พิจารณาเอง อาจมอบอำนาจให้บุคคลใดเป็นผู้แทนในคดีก็ได้ บุคคลที่เป็นผู้แทนย่อมเป็นคู่ความด้วย (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๖๐ วรรคสอง)

หลักความเสมอภาค (Equity) ถือเป็นหลักพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย^๙ และเป็นหลักการพื้นฐานที่สุด และถือว่าเป็นหลักพื้นฐานเสียยิ่งกว่าเสรีภาพ เนื่องจากความเสมอภาคคือ ความเป็นมนุษย์^{๑๐} ดังนั้น หลักความเสมอภาคภายใต้กฎหมาย จึงเป็นหลักการที่ทำให้ปฏิบัติต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ อย่างเท่าเทียมกันหรือไม่เลือกปฏิบัติ^{๑๑} หลักความเสมอภาคคือ หลักที่ว่าในสถานการณ์ที่เหมือนกัน จะต้องปฏิบัติด้วยหลักเกณฑ์เดียวกัน^{๑๒} และหลักเสมอภาคจึงไปได้กับการปฏิบัติหรือการตรากฎหมายที่แตกต่างกันในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน

นอกจากนั้น บุคคลย่อมเสมอภาคในทางกฎหมายและได้รับการคุ้มครองทางกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน ตามมาตรา ๓๐^{๑๓} ตามหลักความเสมอภาคในองค์กรต่าง ๆ ของรัฐ ซึ่งรวมทั้งฝ่ายปกครองด้วยโดยต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่เหมือนกันในสาระสำคัญอย่างเดียวกัน และปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล หากปฏิบัติต่อบุคคลที่เหมือนกันในสาระสำคัญแตกต่างกันก็ดีหรือการปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญเดียวกันก็ดี ย่อมขัดต่อหลักความเสมอภาค^{๑๔}

๕. การช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

ข้อบังคับสภานายความ ว่าด้วยการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย พ.ศ. ๒๕๒๙ อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๗ (๓) มาตรา ๘๑ และด้วยความเห็นชอบของสภานายกพิเศษแห่งสภานายความ ตามมาตรา ๒๘ แห่งพระราชบัญญัติสภานายความ พ.ศ. ๒๕๒๘ คณะกรรมการออกข้อบังคับว่าด้วยการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ข้อบังคับนี้เรียกว่า ข้อบังคับสภานายความว่าด้วยการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย พ.ศ. ๒๕๒๙

ข้อ ๒^{๑๕} ข้อบังคับนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็น ต้นไป

^๙ Jean Jacques ISRAEL. (1998). *Manuel Droit des Libertés Fondamentales*. Paris: L.G.D.L. page392.

^{๑๐} Georges VEDEL. (1990). *La Déclaration des Droit de l'homme et du Citoyen. Ses Origines Sa Pérennité*. Paris: La Documentation Française. page172.

^{๑๑} เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์. (๒๕๔๗). *หลักความเสมอภาค ในรวมบทความกฎหมายมหาชน* จากเว็บไซต์ www.pub-law.net. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. หน้า ๓๗๖.

^{๑๒} René CHAPUS. (1998). *Droit Administratif Général* (4th ed.). Paris: Montchrestien. page 35.

^{๑๓} มาตรา ๓๐ บุคคลย่อมเสมอภาคในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

^{๑๔} วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, *หลักพื้นฐานของกฎหมายปกครอง*, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, ๒๕๔๔), ๓๘.

^{๑๕} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๓/ตอนที่ ๑๑๔/ฉบับพิเศษ หน้า ๑๖/๒ กรกฎาคม ๒๕๒๙

วิชาชีพทนายความ

หลักวิชาชีพนักกฎหมายสำหรับทนายความ หมายถึง หลักธรรมในวิชาชีพหรือจริยธรรมในการประกอบวิชาชีพทนายความ เป็นกรอบความคิด และวิธีปฏิบัติในการประกอบวิชาชีพให้เกิดประโยชน์กับประชาชนเป็นส่วนรวม การประกอบวิชาชีพทนายความเป็นงานที่ต้องใช้กฎหมายเป็นหลัก หากผู้ใช้กฎหมายไม่มีหลักคิดให้อยู่ในกรอบของจริยธรรมในวิชาชีพแล้ว การใช้กฎหมายนั้นย่อมไม่เกิดความเป็นธรรมกับประชาชน และไม่เกิดประโยชน์กับการอำนวยความสะดวกของรัฐ ฉะนั้น ผู้ประกอบวิชาชีพทนายความควรมีหลักวิชาชีพนักกฎหมายสำหรับทนายความ เป็นแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้ประชาชนได้รับบริการทางกฎหมายตามมาตรฐานที่ดี ถูกต้องเป็นธรรม และผดุงความยุติธรรมของบ้านเมืองควบคู่กันไป^{๑๖}

ทนายความ เป็นบุคคลผู้ซึ่งประกอบวิชาชีพกฎหมายที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการยุติธรรมเพราะการเข้าถึงความเป็นธรรม หมายถึง สิทธิของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมกันได้รับการรับรอง การที่ประชาชนเข้าถึงความเป็นธรรมได้นั้น เพราะเป็นกลไกสำคัญที่ทำหน้าที่ขับเคลื่อนกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพ^{๑๗} ทนายความมีหน้าที่อันสำคัญอยู่สองประการ ดังนี้

๑. การให้ความช่วยเหลือลูกความตามกฎหมายหรือการรักษาประโยชน์ของลูกความตามกฎหมาย
๒. หน้าที่ในการผดุงความยุติธรรมหรือหน้าที่การรักษาความยุติธรรม

ทนายขอแรงช่วยเหลือประชาชน

“ทนายขอแรง คือ ทนายความที่ศาลตั้งให้กับจำเลยในคดีอาญาเท่านั้น หากจำเลยนั้นไม่มีทนายความและต้องการทนายความช่วยแก้ต่างในทางคดี โดยจำเลยไม่ต้องเสียค่าจ้างทนายความ”

ซึ่งกฎหมายรัฐธรรมนูญได้กำหนดให้จำเลยทุกคนมีสิทธิได้รับความคุ้มครองและความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ และในคดีอาญาผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางคดีจากทนายความ โดยเจตนารมณ์ของกฎหมายก็เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของจำเลยเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันในการต่อสู้คดีและเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนเพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิในการได้รับความช่วยเหลือทางคดีจากทนายความที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในคดีที่ศาลตั้งให้เป็นทนายความ

หมวด ๒ มรรยาทต่อศาลและในศาล ทนายความมีการว่าต่างแก้ต่างเพื่อนำเสนอข้อเท็จจริงในอีกแง่มุมหนึ่งที่ต่างไปจากคู่ความฝ่ายตรงข้าม เพื่อศาลได้มีโอกาสในการพิจารณาคดีได้อย่างรอบคอบรวมตลอดถึงมีหน้าที่รับเป็นทนายความขอแรงของจำเลยในคดีอาญาที่มีกฎหมายกำหนดให้รัฐ หรือศาล

^{๑๖} คู่มือข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยมรรยาททนายความ พ.ศ. ๒๕๒๙ (ฉบับอ้างอิง) (กรุงเทพฯ: เดือนตุลา, ๒๕๕๙), ๑๑.

^{๑๗} รวมคำบรรยาย หลักวิชาชีพนักกฎหมาย, พิมพ์ครั้งที่๗ (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, ๒๕๕๐), ๒๓๙-๒๔๑.

จัดหาทุนความให้แก่ผู้ต้องหา หรือจำเลย หากปรากฏว่าทุนความที่ต่างกันแตกต่างในคดีมาปฏิบัติหน้าที่หรือปฏิบัติหน้าที่แต่นำเสนอข้อเท็จจริงที่มีเจตนาบิดเบือน ทำให้ศาลไม่ได้พิจารณาข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง ส่งผลให้ไม่สามารถอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้แก่ประชาชนได้^{๑๘}

“ข้อ ๕ ไม่รับหน้าที่เมื่อผู้พิพากษาได้ขอแรงให้เป็นทุนความแตกต่างในคดีอาญา เว้นแต่จะมีข้อแก้ตัวโดยสมควร”

ในการนำเสนอข้อเท็จจริงของทุนความเพื่อให้ศาลได้มีโอกาสในการพิจารณาคดีได้อย่างรอบคอบ ทุนความต้องมีอิสระในการนำเสนอหลักฐานต่อศาล รวมตลอดถึงมีหน้าที่รับเป็นทุนความขอแรงของจำเลยในคดีอาญาที่มีกฎหมายกำหนดให้รัฐ หรือศาลจัดหาทุนความให้แก่ผู้ต้องหา หรือจำเลยเพื่อให้ศาลได้พิจารณาข้อเท็จจริงจากทุกฝ่าย ดังนั้นการปฏิบัติหน้าที่ของทุนความที่ต่างกันแตกต่างในคดีต้องนำเสนอข้อเท็จจริงที่ไม่มีการบิดเบือน เพื่อให้ศาลได้พิจารณาข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง ส่งผลให้สามารถอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้แก่ประชาชนได้ การพิจารณาคดีมารยาททุนความของคณะกรรมการมารยาททุนความ การไม่รับเป็นทุนความขอแรงเมื่อศาลมีหนังสือมาถึงนั้น ต้องพิจารณาเป็นกรณีไปว่ามีข้อแก้ตัวโดยสมควรหรือไม่เพียงใด อาทิ กรณีการที่ทุนความขึ้นทะเบียนทุนขอแรงไว้ในเขตอำนาจศาลแห่งหนึ่งแล้วต่อมาย้ายภูมิลำเนาไปทำให้ไม่ได้รับหนังสือขอแรงหรือได้รับแต่ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ทุนความขอแรงได้ กรณีทุนความได้เปลี่ยนอาชีพไปเป็นอย่างอื่นแล้ว หรือกรณีทุนความเป็นผู้มีส่วนได้เสียเป็นญาติกับฝ่ายผู้เสียหายในคดี เป็นต้น^{๑๙}

ทางปฏิบัติในการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย

จากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญจะเห็นได้ว่า สิทธิในการได้รับความเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรมนั้น เป็นเรื่องที่สำคัญและสำคัญในคดีทุกประเภท และโดยเฉพาะในคดีแพ่งนั้น บุคคลมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเหมาะสมจากรัฐ และรัฐเองต้องมีหน้าที่ตามแนวนโยบายแห่งรัฐที่จะต้องดำเนินการให้ความช่วยเหลืออย่างเสมอภาคและทั่วถึง ในรูปแบบต่าง ๆ โดยผ่านหน่วยงานหรือองค์กรของรัฐที่เกี่ยวข้องมีหน้าที่ตามกฎหมายที่ตราขึ้นตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและตามพันธกรณีระหว่างประเทศอันยังคงมีผลใช้บังคับใน ปัจจุบัน อาทิ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และกฎหมายอื่นซึ่งกำหนดหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐในกระบวนการยุติธรรมในการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายและอรรถคดีแก่ประชาชน นอกจากนั้น ยังมีการให้ความช่วยเหลือในลักษณะสวัสดิการสังคม หรือการบริการทางวิชาชีพหรือวิชาการทางกฎหมาย ตลอดจนบริการ ขององค์กรเอกชน สมาคม มูลนิธิ ที่ให้ความช่วยเหลือในลักษณะเป็น สาธารณกุศล อาจสรุปได้ ดังนี้^{๒๐}

^{๑๘} นายคนตรี, ทุนขอแรง, เข้าถึงเมื่อ ๓๐ กันยายน ๒๕๖๕, เข้าถึงได้จาก <https://www.lawgeneration.net/>

^{๑๙} กิตติ ชยวงกุล, ธนวิศิษฐ์ มหพฤทธิไพศาล, พิชชา ใจสมคม, ข้อบังคับสภาพนายความว่าด้วยมารยาททุนความ พ.ศ.๒๕๒๙ (ฉบับอ้างอิง) (กรุงเทพฯ: เดือนตุลา, ๒๕๕๙), ๓๒-๓๓.

^{๒๐} สิริพันธ์ พลรบ, “การบูรณาการความช่วยเหลือทางอรรถคดีแก่ประชาชนในประเทศไทย,” วารสารกฎหมาย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ปีที่๙, ฉบับที่๑๗ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๙): ๓๗.

ผู้ต้องหาและจำเลย มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือให้มีทนายแก้ต่างคดีให้ตามบทบัญญัติของ รัฐธรรมนูญประกอบกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๓๔/๑

ผู้เสียหาย มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากพนักงานอัยการกรณีเรียกทรัพย์สินหรือราคาที่สูงสูญหายไป เนื่องจากการกระทำผิดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๔๓ และกรณีเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๔๔/๑ และมาตรา ๔๔/๒ วรรคสอง

เด็กหรือเยาวชน ซึ่งต้องหว่ากระทำความผิดมีสิทธิมีที่ปรึกษากฎหมายได้ ตามพระราชบัญญัติ ศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๓ มาตรา ๗๓

ผู้บริโภค ที่เป็นโจทก์มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือในการจะฟ้องคดีด้วยวาจาโดยเจ้าพนักงานคดี ในการฟ้องคดีผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. ๒๕๕๑ มาตรา ๒๐

หลักประชาธิปไตยกับการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

ความช่วยเหลือทางกฎหมายของทนายความเป็นกลไกสำคัญในการทำให้ประชาชนสามารถ เข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างเท่าเทียม และลดช่องว่างหรือความเหลื่อมล้ำในกระบวนการยุติธรรม เป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ซึ่งเป็นหลักสำคัญในหลักประชาธิปไตย แต่ในทาง ปฏิบัติกลับพบว่าการดำเนินการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายของทนายความยังคงประสบ ปัญหาและอุปสรรคบางประการส่งผลทำให้ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเท่า เทียมจึงเป็นการกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามหลักประชาธิปไตย ได้แก่

๑. ปัญหาด้านคุณภาพของทนายความอาสา ความรู้ ความเข้าใจ และทักษะทางกฎหมายของ ทนายความอาสาเป็นปัจจัยสำคัญ การปฏิบัติหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ประสบปัญหาด้านการขาดความรู้ความเข้าใจในตัวบทบัญญัติกฎหมายที่มีการแก้ไข หรือมีบัญญัติ ออกมาบังคับใช้ใหม่ได้อย่างครอบคลุมทำให้ทนายความอาสาไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมี ประสิทธิภาพ ไม่สามารถช่วยเหลือประชาชนได้และทำให้ประชาชนที่มีคดีความเสียโอกาสในการต่อสู้ คดีเพราะความรู้

๒. ปัญหาเรื่องค่าตอบแทนทนายความอาสาซึ่งปัจจุบันค่าตอบแทนทนายความอาสาของแต่ละ หน่วยงานยังมีความเหลื่อมล้ำ และตัวทนายความเองก็ไม่สามารถรู้ได้แน่ชัดว่าจะได้รับค่าตอบแทนเป็น จำนวนเท่าใดและไม่รู้ว่าคดีจะสิ้นสุดลงเมื่อใด จึงอาจทำให้ทนายความเกิดความไม่มั่นใจในการทำงาน ขาดความทุ่มเทในการทำงาน ดังนั้นก็จะส่งผลต่อประสิทธิภาพในการทำงานของทนายความอาสาในการ ช่วยเหลือให้ประชาชนเข้าถึงความยุติธรรมอีกด้วย

๓. เกณฑ์ในการให้ความช่วยเหลือทางคดีความแก่ประชาชน ในประเทศไทยเกณฑ์ในการให้ ความช่วยเหลือด้านทนายความในการต่อสู้คดีเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาซึ่ง ส่วนใหญ่เป็นความผิดที่มีโทษร้ายแรงถึงขั้นจำคุกขึ้นไป แต่โดยความเป็นจริงแล้วอาจมีคดีที่มีโทษไม่ ตามที่กฎหมายกำหนด แต่ด้วยสิทธิการมีทนายความเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ดังนั้น แม้เป็น

ความผิดอาญาที่มีโทษไม่ร้ายแรงบางคดีหรือในกรณีเร่งด่วนที่จำเป็นต้องมีนายความ รัฐก็ควรต้องจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยด้วย และเงื่อนไขการให้ความช่วยเหลือควรขยายไปถึงประชาชนทุกระดับชั้นแม้กระทั่งข้าราชการที่ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยเองก็ตามก็ควรที่จะสามารถเข้ามาขอความช่วยเหลือได้ ซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ประชาชนทุกคนควรได้รับอย่างเสมอภาคกันตามหลักประชาธิปไตย

บทสรุป

การให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายของทนายความนั้นเป็นกลไกสำคัญในการทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างเท่าเทียม และลดความเหลื่อมล้ำในกระบวนการยุติธรรมเป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ซึ่งเป็นหลักการสำคัญในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งรัฐได้ประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้ในรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลไกของสภานายความในการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายแก่ประชาชนที่ร้องขอซึ่งยากจนหรือติดขัดไม่สามารถเข้าถึงทนายความเพื่อให้การช่วยเหลือในคดีได้ เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำเพื่อให้ทุกคนสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเท่าเทียมซึ่งเป็นหลักการสำคัญในการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีหลักว่าการออกกฎหมายนั้นต้องมีความยุติธรรม เป็นกลาง ไม่เลือกปฏิบัติ ในการบังคับใช้กฎหมายต้องมีความชอบธรรม เสมอภาค ผู้บังคับใช้กฎหมายเป็นผู้มีความรู้ในกฎหมายนั้นๆ และกระบวนการบังคับใช้ต้องมีกระบวนการที่ยุติธรรม ซึ่งหมายความว่า ในกรณีที่มีผู้ถูกละเมิดนั้นจะต้องมีกระบวนการสืบสวนสอบสวน การจับกุม ฟ้องร้อง พิจารณาความโดยศาล ซึ่งจะต้องมีทนายความแก้ต่าง แต่บุคคลบางกลุ่มไม่สามารถเข้าถึงทนายความเพื่อขอคำปรึกษาที่เกี่ยวกับคดีส่งผลให้บุคคลดังกล่าวเสียโอกาสในการต่อสู้คดีหรือสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายของบุคคลได้ ย่อมส่งผลกระทบต่อความยุติธรรม ดังนั้นในการอำนวยความยุติธรรมหรือหลักประกันสิทธิ เสรีภาพของประชาชนให้เกิดแก่ประชาชน การให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนทางกฎหมายของทนายความ เป็นกลไกสำคัญที่จะสามารถอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชน ทุกภาคส่วน จึงควรร่วมกันในการขับเคลื่อนกลไกในการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายของทนายความ เพื่อให้ประชาชนได้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมซึ่งเป็นหลักการสำคัญในการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่รัฐต้องให้ประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียม

บรรณานุกรม

หนังสือ

กิตติ ชยางคกุล, ธนวิศิษฐ์ มหพฤทธิไพศาล, พิชชา ใจสมคม. ๒๕๕๙. **ข้อบังคับสภาพทนายความว่าด้วยมรรยาททนายความ พ.ศ.๒๕๒๙ (ฉบับอ้างอิง)**. กรุงเทพฯ: เตือนตุลา.

เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์. ๒๕๔๗. **หลักกฎหมายว่าด้วยสิทธิเสรีภาพ**. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

บรรเจิด สิงคะเนติ. ๒๕๕๘. **หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์**. กรุงเทพฯ : วิญญูชน.

พนารัตน์ มาศฉมาดล. ๒๕๖๕. **กฎหมายรัฐธรรมนูญและสถาบันทางการเมือง**. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

วรเจตน์ ภาคีรัตน์. ๒๕๕๗. **คำสอนว่าด้วยรัฐและหลักกฎหมายมหาชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วีรดี พาณิชพงษ์. ๒๕๕๘. **การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนด้านการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม**. วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.

แสวง บุญเฉลิมวิภาส,(บรรณาธิการ). ๒๕๕๐. **รวมคำบรรยาย หลักวิชาซีพนักกฎหมาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

Jean Jacques ISRAEL. 1998. **Manuel Droit des Libertés Fondamentales**. Paris: L.G.D.L.

René CHAPUS. 1998. **Droit Administratif Général (4th ed.)**. Paris: Montchestien.

บทความในวารสาร

สิริพันธ์ พลรบ. ๒๕๕๙. “การบูรณาการความช่วยเหลือทางอรรถคดีแก่ประชาชนในประเทศไทย.” **วารสารกฎหมาย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี**. ปีที่ ๙, ฉบับที่ ๑๗: ๓๗.

ข้อมูลเว็บไซต์

ทนายตนตร์. ๒๐๖๕. **ทนายขอแรง (ออนไลน์)**. เข้าถึงจาก <https://www.lawgeneration.net/>